

**Hrvatska
1941.
godine**

pokretna izložba za školsku omladinu

U OVOJ JUBILARNOJ GODINI MUZEJ REVOLUCIJE NARODA HRVATSKE POSVEĆUJE OVU IZLOZBU SLAVNIM I TESKIM DANIMA KADA SU SE PRED DVADESET GODINA NAŠI NARODI DIGLI POD VODSTVOM KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE I DRUGA TITA DA U KRVAVOJ BORBI PROTIV FASISTIČKIH OKUPATORA I DOMAĆIH IZDAJNIKA IZBORE SLOBODU. IZLOZBA JE NAMIJENJENA SKOLSKOJ DJECI DO 15 GODINA UZRASTA. OVA CE IZLOZBA OMOGUĆITI NASIM NAJMLADIMA, DA NA ŽIV, SLIKOVIT I PRISTUPAČAN NAČIN UPOZNAJU NAJVAŽNIJE DOGODAJE U POČETKU NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE. NA TAJ NAČIN OŽIVLJENI DOGODAJI MOGU U VELIKOJ MJERI POMOCI NASIM NASTAVNICIMA U TUMACENJU NAŠE REVOLUCIJE.

Izdaje: Muzej Revolucije naroda Hrvatske, Zagreb —
Tisak: Tiskara i knjigoveznica »Joža Rožanković«, Sisak, Mihanovićeveva obala 8, telefon 374 — Mjesto izdanja: Sisak — Godina: 1961.

TAMNICA NARODA

Stara kraljevska Jugoslavija (1918 — 1941) sa svojim profunarodnim režimom bila je ekonomski zacstala zemlja, u kojoj je vladalo socijalno izrabljivanje i nacionalno ugnjetavanje. Buržoazija s kraljem na čelu prigrabila je sva narodna bogatstva, dok su narodne mase živjele u neimaštini i bespravljui.

Svaki pokušaj otpora izrabljivanog naroda kraljevski je režim gušio najgrubljom silom. Naročito su teškim progonima bili izloženi članovi Komunističke partije Jugoslavije, koji su se dosljedno svojoj ulozi avangarde radničke klase borili za prava radnog naroda i stoga predstavljali najveću opasnost za buržoaski poredak. Već 1921. vladajuća klika zloglasnim Zakonom o zaštiti države stavlja Komunističku partiju van zakona. Ubijani, zatvarani, zlostavljani i proganjani komunisti su nastavili borbu u teškim uvjetima ilegalnosti.

ŠPANJA — PRVI OKRŠAJ S FAŠIZMOM

Kad je u predvečerje drugog svjetskog rata fašizam nadvio svoju krvavu sjenu nad Pirinejskim poluotokom sa ciljem da slomi španski narod u njegovoj borbi za slobodu — slobodoljubivi ljudi širom svijeta pružili su španskom narodu pomoć. Borba za slobodu španskog naroda predstavljala je ujedno bor-

bu svih naroda za slobodu protiv nadirućeg fašizma.

Među prvima pružili su španskom narodu pomoć Jugoslaveni. Od ukupno 1200 jugoslavenskih dobrovoljaca oko polovina je pala davši svoje živote na bojnim poljima Španije. Organiziranje pomoći španskom narodu i upućivanje dobrovoljaca sproveda je KPJ, usprkos toga što je reakcionarni režim pokušavao da to svim silama spriječi. Mnogi naši prekaljeni španski borci koristili su svoje veliko iskustvo u NOB-i, gdje su dobrim dijelom zauzimali rukovodeća mjesta.

POČEO JE DRUGI SVJETSKI RAT

Iskoristivši slabost i neodlučnost zapadnih sila Hitler je bez borbe uspio da okupira Austriju (1938) i Čehoslovačku (početkom 1939.). Na time nije bio zadovoljen. Nacistička Njemačka je 1. rujna 1939. izvršila agresiju na Poljsku, što je ujedno značilo početak drugog svjetskog rata. U silnom naletu njemačka ratna mašina je 1940. okupirala veliki dio Evrope (Dansku, Norvešku, Belgiju, Holandiju i Francusku). Hitlerova osvajanja praćena su strahovitim bombardiranjem civilnog stanovništva. U pokorenim zemljama ubijani su i zatvarani u koncentracione logore (Buhennvald, Osvijencim, Mauthauzen i mnogi drugi) svi napredni i slobodoljubivi ljudi sa čitavim porodicama.

Na vrhuncu svoje moći manijak Hitler vjeruje, da može pokoriti čitav svijet i posije za novim osvajanjima.

BOLJE GROB NEGO ROB

KPJ shvatila je ogromnu opasnost od fašizma, koji se je spremio da naval i na našu zemlju. Već ranije Partija je organizirala Narodni front u koji je okupljala radništvo, siromašno seljaštvo i naprednu inteligenciju spremne da se bore za slobodu zemlje protiv fašizma.

No nenarodna vlada Cvetković - Maček i princ Pavle, u težnji da sebi osigura vlast, izvršila je sramnu izdaju interesa zemlje i 25. marta 1941. sklopila pakt sa nacističkom Njemačkom i fašističkom Italijom. To bi u stvari značilo, da je Jugoslavija bez borbe kapitulirala i predala se na milost i nemilost fašističkim silama.

Dva dana kasnije planuo je nezadrživom snagom gnjev naroda. U Beogradu i mnogim drugim gradovima i mjestima širom zemlje mase predvođene Partijom izašle su na ulice kličući: »Bolje rat — nego pakt!« »Bolje grob — nego rob!« Nenarodna vlada je pala, narod je pogazio sramni pakt. Oči čitavog svijeta bile su uprte u nas.

ŠESTI APRIL

Strahovito razbiješnjen zbog otpora malog, ali hrabrog naroda, Hitler naređuje svojim generalima da unište Jugoslaviju »i vojnički i kao državu«

6. aprila 1941. bez objave rata njemačke štuke strahovito su bombardirale nezaštićeno stanovništvo Beograda, a fašističke trupe upale su sa svih strana u našu zemlju. Slabo opremljena vojska kraljevske Jugoslavije vođena od izdajničkih generala nije ni pružila ozbiljan otpor agresoru. Već nakon dvanaest dana došlo je do potpunog sloma i bezuslovne kapitulacije kraljevske Jugoslavije. Za ovako brzu i sramnu kapitulaciju svu krivicu snosi truli i nenarodni režim. Narod i njegova Partija želili su da se bore, ali je izdaja vladajuće klike omogućila brzu pobjedu zavojevača.

Kralj i njegova »vlada« pobjegli su u inostranstvo i ostavili narod u najtežem momentu njegove historije.

RASKOMADANA DOMOVINA

Našu zemlju podijelili su između sebe fašistički okupatori: Nijemci, Talijani, Mađžari i Bugari. Okupator se služi domaćim izdajnicima i stvara kvislina-

šku tvorevinu tzv. »Nezavisnu državu Hrvatsku« na čelu s najvećim izdajnikom hrvatskog naroda Pavelićem. Hitler je spremao za naše narode najstrašniju robovsku eksploataciju do samog istrebljenja.

U tako izvanredno teškoj situaciji Partija je bila jedina općejugoslavenska snaga, koja je mogla stati i koja je stala na čelo naroda i spasila ga od potpunog uništenja.

Već na dan pada Zagreba i proklamacije tzv. NDH zasjeda u Zagrebu CK KPJ, koji donasa odluku da se pripremi oružana borba protiv okupatora i stoga osniva Vojni komitet s drugom Titom na čelu sa ciljem da rukovodi pripremama. Na majskom savjetovanju 1941. u Zagrebu postavljeni su zadaci Partije:

»Pod vodstvom KPJ narod će izvojevati svoju slobodu i bolju budućnost. . . «

»Partija mora da usmjeri najveću pažnju borbi protiv okupatora, za nacionalno oslobođenje podjarmljenih naroda Jugoslavije.«

OSVETITE NAS

Okupator i Pavelićeve ustaše započeli su svoju krvavu vladavinu strahovitim progonima, pokoljima, strijelanjima, paljenjem sela i odvađanjem u mnogobrojne logore, specijalno osnovane za masovno uništavanje.

Okupator organizira i četnike za borbu protiv naroda. Zeleći izazvati bratoubilački rat, koji bi učvrstio fašističku vlast, a doveo naše narode do istrebljenja, okupator i ustaše masovno ubijaju i kolju srpsko stanovništvo i Židove, a također i napredne Hrvate. Komunisti su u prvom redu bili na udaru fašističkog terora.

Međutim, dalekovidna politika Partije spriječila je okupatorov pokušaj izazivanja bratoubilačkog rata. Ideja bratstva i jedinstva sjedinila je sve naše narode u zajedničkoj borbi protiv okupatora.

Narod se spremao za otpor i organizirao pod vodstvom komunista.

OVO JE NAŠA ZEMLJA

Naša zemlja NIKAD POKORENA već od prvog časa razbila je neprijatelju sve iluzije o lakom ostvarenju njegovih paklenskih planova. Naročito se u akcijama ističe omladina, hrabri SKOJ-evci. Za Prvi maj 1941. osvanule su crvene zastave u Splitu i Sesvetama. Bobene parole ispisane na zidovima kuća dovode fašiste do bjesnila. Organiziraju se prve diverzije.

Na ove akcije okupator odgovara sa još pojačanim terorom. Ali, sve mu je bilo uzalud, narodni pokret nije se dao zaustaviti.

SMRT FAŠIZMU

22. VI 1941. na isti dan kada je fašistička Njemačka napala Sovjetski Savez CK KPJ donša proglaš s pozivom na sveopći narodni ustanak:

»Proleter i sviju zemalja Jugoslavije na svoja mjesta, u prve borbene redove. Zbijte čvrsto redove oko vaše avangarde Komunističke partije Jugoslavije«.

»Vi koji stenjete pod okupatorskom čizmom, svi vi koji ljubite slobodu i nezavisnost, koji ne ćete fašističkog ropstva, znajte da je kucnuo čas borbe za vaše oslobođenje od fašističkih osvajača«.

27. VI 1941. CK KPJ donša odluku o stvaranju Glavnog štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije na čelu s drugom Titom, a svega par dana kasnije 4. VII donesen je plan o dizanju ustanka u čitavoj zemlji

TAKO SMO POČELI

Naši narodi otpočeli su borbu u vrlo teškim uvjetima. Protiv najmodernije naoružanog okupatora — strahovite fašističke ratne mašine — ustao je golo-

ruk narod. Ustaničke jedinice imale su vrlo malo oružja, bile su ispočetka vrlo različite po brojnom sastavu, a nisu imale ni jedinstvene nazive. Često su se ustanici nazivali »gerilcima«, dok je isprva naziv »partizan« u Hrvatskoj bio rjeđi.

Nasuprot ovih početnih slabosti i nedostatka naoružanja treba istaći visok moral, koji je bio svojstven našim borcima. Bez izvanredno visokog morala, bez čvrste vjere u opravdanost i neminovnu pobjedu ideje za koju su se borili, — naši narodi ne bi mogli da izdrže tako tešku, nadčovječansku borbu.

SVI NA FRONT

Organizator i predvodnik Narodnooslobodilačke borbe bila je Komunistička partija Jugoslavije. Njeni najbolji sinovi, članovi Centralnog i pokrajinskog komiteta, stari španski borci upućivani su u sve krajeve naše zemlje sa ciljem da organiziraju i uspješno sprovedu narodni ustanak. Izvršavajući te zadatke u prvim borbenim redovima mnogi su od njih dali svoje živote.

Na mnogim sastancima narodu su objašnjavani ciljevi borbe, raskrinkavana taktika i perfidne laži okupatora, domaćih izdajnika i mačekovskih špekulanata.

Narod je shvatio da je oružana borba protiv okupatore pod vodstvom KPJ jedini put protiv najcrnjeg ropstva i potpunog istrebljenja, koje je planirao fašizam.

SLOBODA NARODU

Prva velika borba u Hrvatskoj donijela je pun uspjeh: 27. jula 1941. napadom ustanika, nakon žestokih borbi oslobođen je Srb u Lici i likvidirana tamošnja žandarmerijska stanica. Time je označen dan početka ustanka naroda Hrvatske i ujedno stvoren prvi oslobođeni teritorij u Hrvatskoj.

Moral naroda bio je sve viši zbog ove i niza drugih uspješnih borbi i akcija, koje su završile porazom okupatora i njihovih pomagača. Sve više novih boraca pristupa partizanima. Ruše se neprijateljske komunikacije, a njegova je vojska uništavana i tjerana u bijeg. Borbe su se rasplamsale i u drugim dijelovima Hrvatske — Baniji, Kordunu, Dalmaciji, a također se vrše akcije u Hrvatskom Primorju, Istri, Gorskom Kotaru, Slavoniji, Hrvatskom Zagorju.

Partizanske snage, isprva malobrojne, ali odlučne za borbu, svakim danom sve više jačaju. Ideja bratstva i jedinstva sve tješnje povezuje Hrvate i Srbe u borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

NI ZRNO ŽITA OKUPATORU

Kao što je naše ljude okupator htio da pretvori u običnu robovsku radnu snagu za potrebe svoje ogromne ratne mašine, tako je i naše rude, bogate šume i druga prirodna bogatstva fašistički osvajač namjeravao da koristi za svoje mračne planove. Žito s naših plodnih polja bilo je potrebno okupatoru za prehranu njegove goleme armije.

Uočavajući namjere okupatora Partija je poduzela sve mjere da naše žito ne dođe u ruke fašista. Narod je žito sklanjao na skrovišta. Diverzantskim akcijama rušene su pruge i bacani u zrak neprijateljski vlakovi, čime je okupator spriječavan da odvlači opljačkana bogatstva.

Jedan od najvažnijih zadataka borbe bio je uklanjanje stare vlasti, koja je stupila u službu okupatora. Narod je sam rušio staru vlast i osnivao svoje Narodnooslobodilačke odbore, organe nove revolucionarne vlasti.

JUGOSLAVIJA JE JEDNA I BORBA JE JEDNA

Od izvanredno velikog značaja za dalji razvoj Narodnooslobodilačke borbe bilo je vojno-političko sa-

vjetovanje u Stolicama kraj Krupnja u Srbiji 26. IX 1941. Savjetovanjem je rukovodio drug Tito uz prisustvo članova Politbiroa CK KPJ, Glavnog štaba i vojnih delegata iz svih krajeva zemlje. Nakon temeljite analize iskustva dotadašnje borbe doneseni su historijski zaključci:

Glavni štab postaje Vrhovni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije, a u pokrajinama se osnivaju Glavni štabovi. Budući da su dotada jedinice bile različito organizirane, odlučeno je da se usvoji jedinstvena vojnička formacija partizanskih odreda. Partizanski odredi formiraju se na strogo vojničkoj osnovici, sa visokom disciplinom, podijeljeni na bataljone i čete sa jedinstvenim oznakama za starješinske položaje. Usvaja se jedinstven naziv za borca »partizan«. Petokraka zvijezda amblem je borbe i ona stoji u sredini polja nacionalnih zastava.

Izvanredno važni zaključci savjetovanja u Stolicama sprovedili su se u cijeloj zemlji i znatno su doprinijeli daljnjem jačanju snaga NOP-a.

BITKA ZA ORUŽJE

Neposredno po kapitulaciji stare Jugoslavije narod je po nalogu Partije sklanjao oružje spremajući se za borbu. Prvih ustaničkih dana narodni su borci raspolagali sa vrlo malo pušaka, a mitraljez je bio velika rijetkost i dragocjenost. Često je narod ustajao gotovo goloruk, naoružan vilama i kosama. Za uspješnu borbu oružje je trebalo nabaviti, a to je značilo oteti ga od okupatora. Naši hrabri partizani napadali su daleko nadmoćnijeg neprijatelja, uništavali ga i otimali oružje. Nepripremljen na razne oblike partizanske borbe, neprijatelj je često bježao ostavljajući svoje naoružanje i mrtve na bojištu.

Narod je također i sam pravio oružje od raznog materijala, puške, topove i »tenkove«.

JEDINSTVO BORBE U HRVATSKOJ

U duhu historijskih odluka savjetovanja u Stolicama, osnovan je 19. X 1941. Glavni štab NOPO Hrvatske sa ciljem da vodi ratne operacije u Hrvatskoj i da

budno pazi na ostvarenje ciljeva NOB-e. Moralnom liku borca posvećena je posebna pažnja, jer boriti se za narodno oslobođenje mogu samo primjerni, nesebični i karakterni ljudi. Odnos borca prema narodu morao je biti uzoran.

Na mnogim mitinzima i sastancima komunisti su narodu tumačili uzvišene ciljeve borbe i prenašali odluke vojnog i političkog vodstva. Narod je u Hrvatskoj kao, i u drugim krajevima Jugoslavije, svim srcem prigrlio borbu kao svoju i brinuo se o svojim borcima. Ljubav naroda prema borcima manifestira se na svakom koraku. Narod se brinuo za njih i hranio ih često otkidajući sebi od usta. Bez tako masovne i iskrene pomoći naroda ne bi se ni mogao zamisliti uspjeh u nadčovječanskom ratu protiv fašističkih zvižeri.

SVE ZA FRONT

Borba protiv okupatora predstavljala je osnovni uslov za daljnji opstanak naših naroda. U toj borbi je učestvovao cijeli narod i staro i mlado. Pretežni dio boraca i najveće žrtve dala je naša herojska omladina, predvođena SKOJ-em. Legendarna junaštva omladinaca ostat će zapisana u najsvjetlijim stranicama naše historije.

Prvi puta u historiji naše su žene u Narodnooslobodilačkoj borbi postigle ravnopravnost i sva politička prava. Mnoge su aktivno učestvovale u borbi i s puškom u ruci davale primjer ostalim borcima. Mnoge su od njih kao komunisti zauzimale vrlo odgovorne položaje, pa su na važnim zadacima dale i svoje živote.

I naši najmlađi — pioniri — dali su svoj doprinos u borbi. Oni su bili nenadmašivi kuriri, koji su, provlačeći se između neprijateljskih položaja nadmudrivali fašiste i prenašali važne poruke.

U pozadini je narod pružao svu moguću pomoć frontu, u hrani, odjeći, njegovanju ranjenika i prenašanju municije.

BORBA ZA KULTURU

Protunarodni režim stare Jugoslavije spriječavao je širenje kulture i prosvjete među narodom. Postotak nepismenih, naročito na selu, bio je velik.

I u najtežim danima narodnooslobodilačkog rata naše je rukovodstvo uspješno sprovadalo borbu za kulturu i prosvjeđivanje narodnih masa. Otklanjanje stoljetne zaostalosti, koju su nam ostavili tudinska vladavina i reakcionarni režim, bio je jedan od važnih zadataka, koji se počeo rješavati već tokom borbe.

Listovi, džepne novine, često pisane i rukom, izdavali su se pod teškim uvjetima. Ljudi su bili obaviješteni o najvažnijim događajima, najhitnijim zadacima, a ujedno se time i širila kultura. U NOB-i su već od početka učestvovali mnogi istaknuti kulturni radnici i umjetnici.

Veliku ulogu odigrala je ilegalna radiostanica CK KPJ, koja je iz okupiranog, ali nepokorenog Zagreba vršila svoje emisije.

TEŠKE BITKE

Nema primjera u historiji, da se jedan narod — goloruk, gotovo gol i bos — tako uspješno suprotstavio neprijatelju i da je u teškoj i neravnopravnoj borbi protiv deseterostruko nadmoćnijeg okupatora izvojevao svoju slobodu. Ni mnogobrojne neprijateljske ofenzive, ni paljenje čitavih sela, ni svirepi progoni, ni propaganda neprijatelja nisu mogli da slome Narodno-oslobodilački pokret.

Tokom oslobodilačkog rata naši borci prošli su kroz niz najtežih i najkrvavijih bitaka. Oni često nisu danima mogli da stisnu oka u neprekidnim borbama i pokretima, ali su umorni i gladni stvarali najjunačkija djela. Ranjenici su hrabro podnosili najteže operacije, koje su često morale biti izvršavane najprimitivnijim sredstvima.

BRATSTVO I JEDINSTVO

Svi pokušaji okupatora i domaćih izdajnika, da sijanjem nacionalne mržnje uguše narodni otpor, doživjeli su potpun neuspjeh.

Naprotiv, u najtežim borbama iskovalo se bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog i svih ostalih naših naroda. Nebrojani su bili primjeri bratske suradnje hrvatskog i srpskog naroda u Narodnooslobodilačkoj borbi.

Sisački hrvatski odred došao je u pomoć Baniji, — Dalmatinci pod teškim okolnostima prevalili su dalek put da pomognu Srbima iz Like u borbi protiv Talijana, — Srbi iz Korduna priskočili su u pomoć narodu Žumberka, Banijci Slavoniji, a Slavonci — Moslavini u Kalniku.

Zajednički prolivena krv donijela je bogate plodove: u našoj Revoluciji ostvarena je jedna od najvažnijih tekovina — bratstvo i jedinstvo svih naših naroda.

NARODNI HEROJI

Najbolji sinovi naših naroda, rukovodioci ustanka, članovi CK KPJ i CK KPH obavljali su najteže i najodgovornije dužnosti, kako u prvim borbenim redovima, tako i na neprijateljskom teritoriju u okupiranim mjestima i gradovima. Oni su prednjačili u svim akcijama, davali primjer i dizali borbeni duh naroda. Zato ih je narod neobično volio i slijedio u svim akcijama.

Mnogi su od tih prvoboraca — narodnih heroja — žrtvovali svoje živote nepokolebivo izvršavajući dužnost. Rade Končar sekretar CK KPH pao je u Splitu teško ranjen u ruke talijanskih fašista i nakon strážnog mučenja bio strijeljan. Marko Orešković organizator ustanka u Lici, legehdarni junak i borac za bratstvo i jedinstvo — pao je od izdajničke četničke ruke. I mnogi drugi narodni heroji su pali, ali je njihovo djelo postalo besmrtno.

KRAJ GODINE

1941. godine fašizam je predvođen hitlerovskom Njemačkom bio na vrhuncu svoje moći. Gotovo čitava Evropa stenjala je pod fašističkom čizmom i bila je pretvorena u jedan golemi koncentracioni logor. Njemačka armija stajala je pod Moskvom, a Hitlerovci su bili uvjereni u njezinu nepobjedivost.

I u tako teškoj situaciji, kada na obzorju slobode nije bilo ni tračka svjetlosti, u srcu okupirane, izmučene i nesretne Evrope ustao je narod jedne male, ali slobodoljubive zemlje — Jugoslavije i odlučno se suprostavio fašističkom okupatoru. Okupator je bio iznenađen smjelošću. On je skoncentrirao sve svoje snage da uguši ustanak, ali je pretrpio baš na našem tlu svoj prvi poraz.

Naša borba je dala primjer svim potlačenim narodima Evrope i budila u njih vjeru u konačni slom fašizma.

SVE JAČE

Slijedećih se godina Narodnooslobodilački pokret sve više razvio i učvrstio. Osnutkom AVNOJ-a kao najvišeg političkog, a zatim i vrhovnog zakonodavnog i izvršnog tijela naroda Jugoslavije, Nacionalnog komiteta kao narodne vlade, te osnutkom ZAVNOH-a kao vrhovnog političkog organa naroda Hrvatske i njegovog pretvaranja u državni Sabor Hrvatske — učvršćeni su rezultati i tekovine naše oslobodilačke borbe i čvrsto zacrtana forma nove socijalističke države.

Oružana snaga Narodnooslobodilačkog pokreta jačala je iz dana u dan. Od malih odreda, preko brigada, divizija i korpusa stvorila se moćna Jugoslavenska narodna armija.

Golem doprinos Jugoslavije općoj borbi svih slobodoljubivih naroda svijeta protiv fašizma, pobudio

je opće simpatije i donio veliko priznanje čitavog svijeta. Naša je borba doživjela međunarodno priznanje, usprkos svih intriga kraljevske izbjegličke »vlade«.

POBJEDA

Rat je završio pobjedom slobodoljubivih naroda, a potpunim porazom fašističkih agresora. Nekad bahati i naduti osvajači doživjeli su svoj zasluženi kraj.

Narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije, za koju je palo 1.700.000 žrtava, donijela je našoj zemlji vjekovima očekivanu slobodu. U sretnoj i slobodnoj zemlji naši narodi grade svoju sretnu budućnost, imajući uvijek na umu goleme žrtve i neizrecive patnje, koje su uzidane u temelje naše socijalističke države — Federativne Narodne Republike Jugoslavije.